

Η Ανεργία των Νέων στην Κύπρο

Μια θεώρηση της «χαμένης γενιάς»

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ και SERTAC SONAN

Σεπτέμβριος 2016

- Η ανεργία των νέων έχει σημειώσει ραγδαία αύξηση στην Κυπριακή Δημοκρατία κατά την τελευταία δεκαετία και πλέον υπερβαίνει το αντίστοιχο ποσοστό στο βόρειο τμήμα της Κύπρου. Η ανεργία των νέων στην Κυπριακή Δημοκρατία διαμορφώνεται σε ποσοστό που υπερβαίνει σημαντικά τον μέσο όρο στην ΕΕ και στην ευρωζώνη.
- Παρά το γεγονός ότι η ανεργία των νέων ήταν ανέκαθεν υψηλή στο βόρειο τμήμα της Κύπρου, τα τελευταία τρία χρόνια έχει σημειώσει πτώση φτάνοντας σε επίπεδο ελαφρώς χαμηλότερο από εκείνο της ευρωζώνης.
- Το μεγάλο ποσοστό των πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και η δύναμη του θεσμού της οικογένειας και στις δύο πλευρές ενισχύουν και ταυτοχρόνως ελέγχουν τον κοινωνικό αντίκτυπο του προβλήματος. Το ίδιο ισχύει και σε σχέση με τα προγράμματα προσανατολισμένα στο άτομο όπως αυτά που εφαρμόζονται στην ΕΕ και σε εθνικό επίπεδο, τα οποία δεν μπορούν να παρέχουν μεσοπρόθεσμες ή μακροπρόθεσμες λύσεις.
- Το πρόβλημα είναι διαρθρωτικό και συνδέεται με την ευρύτερη υποβάθμιση των συνθηκών στην αγορά εργασίας. Θα πρέπει να υλοποιηθούν ενεργητικές πολιτικές της αγοράς εργασίας παράλληλα με ένα ολοκληρωμένο κανονιστικό πλαίσιο το οποίο θα ενισχύει τις συλλογικές διαπραγματεύσεις σε συνδυασμό με δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις.

Περιεχόμενα

1.	Εισαγωγή και γενικό πλαίσιο	3
2.	Η αγορά εργασίας τον 21ο αιώνα	4
2.1	Το νότιο τμήμα: Η εκτόξευση των ποσοστών της ανεργίας των νέων και η βαθμιαία σπανιότητα της τακτικής εργασίας	4
2.2.	Το βόρειο τμήμα: Κατακερματισμός με βάση τρεις διαφορετικούς άξονες	7
3.	Αίτια και κίνδυνοι της ανεργίας των νέων	10
3.1	Το νότιο τμήμα: το υψηλό μορφωτικό επίπεδο δεν αντιστοιχεί στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας	10
3.2	Το βόρειο τμήμα: η αναντιστοιχία των δεξιοτήτων και η αυξανόμενη απογοήτευση των νέων αποφοίτων πανεπιστημιακών ιδρυμάτων	12
4.	Προσπάθειες αντιμετώπισης της ανεργίας των νέων	15
4.1	Το νότιο τμήμα: η ατομικιστική αντίληψη ενός διαρθρωτικού προβλήματος	15
4.2	Το βόρειο τμήμα: η πρόκληση της μείωσης του χάσματος μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα	17
5.	ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ: ΤΟΝΩΣΗ ΤΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΜΕ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ	18
	ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ	22

1. Εισαγωγή και γενικό πλαίσιο

Η Κύπρος είναι ένα μικρό νησί στη νοτιοανατολική Μεσόγειο με πληθυσμό που μόλις ξεπερνάει το ένα εκατομμύριο. Έχοντας βρεθεί υπό οθωμανική και βρετανική κυριαρχία, το 1960 η Κύπρος έγινε ανεξάρτητο κράτος. Οι πολιτικές προστριβές μεταξύ των δύο κύριων κοινοτήτων του νησιού, των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων, οι οποίοι το 1960 αποτελούσαν το 77% και το 18% του πληθυσμού αντίστοιχα, οδήγησαν στην αποχώρηση/απομάκρυνση της κοινότητας των Τουρκοκυπρίων από τον κρατικό μηχανισμό κατά τα έτη 1963-64 έπειτα από τις ενδοκοινοτικές συγκρούσεις που ξέσπασαν τον Δεκέμβριο του 1963. Το ελληνικά αγόμενο πραξικόπημα και η επακόλουθη τουρκική εισβολή/επέμβαση το 1974 οδήγησαν εκ των πραγμάτων στην εδαφική διαίρεση του νησιού και στον ολικό διαχωρισμό των δύο κοινοτήτων, ολοκληρώνοντας με αυτόν τον τρόπο μια διαδικασία που είχε ξεκινήσει στα τέλη της δεκαετίας του 1950. Κατά συνέπεια, περίπου το 37% του βόρειου τμήματος του νησιού περιήλθε στον έλεγχο της Τουρκίας.

Από τη διαίρεση του νησιού το 1974, η κοινότητα των Ελληνοκυπρίων στον νότο, η οποία διατηρεί τον έλεγχο της Κυπριακής Δημοκρατίας (ΚΔ), πέτυχε σημαντική οικονομική ανάπτυξη τις δεκαετίες του 1980 και του 1990, ενώ εντάχθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) το 2004 και το 2008 στην ευρωζώνη. Αντιθέτως, η κοινότητα των Τουρκοκυπρίων δεν ήταν σε θέση να ακολουθήσει παράλληλη πορεία, κυρίως εξαιτίας της άρνησης της διεθνούς κοινότητας να αναγνωρίσει την αποσχιστική της πρωτοβουλία υπό τη μορφή της ίδρυσης της Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου

(ΤΔΒΚ) το 1983, η οποία έχει αναγνωριστεί μόνο από την Τουρκία.

Το άνοιγμα των σημείων διέλευσης το 2003 κατέστησε δυνατή την αλληλεπίδραση των δύο κοινοτήτων χωρίς, ωστόσο, να οδηγήσει σε αυξανόμενη οικονομική ολοκλήρωση μεταξύ των δύο οικονομιών. Παρότι το 2004 ο αριθμός των τουρκοκύπριων πολιτών που εργάζονταν στο νότιο τμήμα ξεπέρασε το 5% του ενεργού πληθυσμού στο βόρειο τμήμα, σταδιακά έπεσε στο 3,56% το 2008, στο 1,41% το 2011 και στο 0,56% το 2013 μετά την εμφάνιση της κρίσης. Το πιο πρόσφατο νούμερο, 0,9% το 2015, δείχνει ότι ο αριθμός των Τουρκοκυπρίων που εργάζονται στο νότιο τμήμα είναι αμελητέος (Οργανισμός Κρατικού Σχεδιασμού-DPÖ, διάφορα έτη). Στο ίδιο πνεύμα, ο Gökçekus κ.ά. υπολόγισαν ότι έως το 2009 το πραγματικό εμπόριο κατά μήκος της Πράσινης Γραμμής είχε αγγίξει μόλις το 10% περίπου των δυνατοτήτων του (2012: 867).

Ιστορικά, οι δύο κοινότητες είχαν ανέκαθεν διαφορετική οικονομική διάρθρωση. Από την εποχή της οθωμανικής κυριαρχίας, οι μορφωμένοι Τουρκοκύπριοι απασχολούνταν γενικά στη δημόσια διοίκηση ενώ οι Ελληνοκύπριοι ειδικεύονταν στο εμπόριο. Ως εκ τούτου, έως το 1961 το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα της κοινότητας των Τουρκοκυπρίων ήταν περίπου 20% χαμηλότερο από εκείνο των Ελληνοκυπρίων και αυτό το χάσμα διογκώθηκε έντονα έπειτα από τον πρώτο γεωγραφικό διαχωρισμό που ακολούθησε τις ενδοκοινοτικές συγκρούσεις του 1963, φτάνοντας στο 50% το 1971 (παραπομπή στον Nötel από τον Kedourie 2005: 653). Το χάσμα συνέχισε να διογκώνεται μετά το 1974 και έως το 2000 το κατά κεφαλήν εισόδημα των Ελληνοκυπρίων έφτασε τα 13.155 δολάρια

ΗΠΑ ενώ των Τουρκοκυπρίων μόλις 5.966 δολάρια ΗΠΑ (παραπομπή στη μονάδα οικονομικών πληροφοριών «Economist Intelligence Unit» από τον Ayres 2003). Τα πιο πρόσφατα στοιχεία δείχνουν ότι το χάσμα συρρικνώθηκε ελαφρώς και ότι το κατά κεφαλήν εισόδημα των Τουρκοκυπρίων διαμορφώθηκε στο 58% του αντίστοιχου των Ελληνοκυπρίων το 2012 (Mullen, Apostolides και Besim 2014: 7). Όσον αφορά το απόλυτο μέγεθος των οικονομιών, με ΑΕγχΠ της τάξης των 23,23 δισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ (Παγκόσμια Τράπεζα), η ελληνοκυπριακή οικονομία είναι περίπου πέντε φορές ισχυρότερη από την τουρκοκυπριακή, της οποίας το ΑΕγχΠ ανερχόταν σε μόλις 4,04 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ το 2014 (DPÖ 2015b).

Η ακόλουθη έκθεση περιγράφει τις ομοιότητες καθώς και τα σημεία απόκλισης μεταξύ της ελληνοκυπριακής και της τουρκοκυπριακής οικονομίας και αγοράς εργασίας εστιάζοντας στις πρόσφατες εξελίξεις ως προς τα μοτίβα της ανεργίας γενικότερα και της ανεργίας των νέων ειδικότερα. Η ανάλυση γίνεται ξεχωριστά για το νότιο τμήμα και το βόρειο τμήμα σε διαφορετικές ενότητες. Ξεκινάει με τη δεύτερη ενότητα, η οποία αναφέρεται στην αγορά εργασίας στο νότιο τμήμα και στο βόρειο τμήμα αντίστοιχα. Η τρίτη ενότητα είναι αφιερωμένη στα αίτια και στους κινδύνους της ανεργίας των νέων, ενώ στην τέταρτη ενότητα συζητιούνται οι προσπάθειες για την αντιμετώπιση της ανεργίας των νέων από διάφορους παράγοντες και ενδιαφερόμενους κύκλους συμφερόντων. Η ανάλυση στην καταληκτική πέμπτη ενότητα

παρέχει ορισμένες συστάσεις πολιτικής για αμφότερες τις πλευρές.

2. Η αγορά εργασίας τον 21ο αιώνα

2.1 Το νότιο τμήμα: Η εκτόξευση των ποσοστών της ανεργίας των νέων και η βαθμιαία σπανιότητα της τακτικής εργασίας

Παρότι η οικονομία της ΚΔ συνέχισε να αναπτύσσεται κατά την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα δημιουργώντας ελλείψεις εργατικού δυναμικού που καλύφθηκαν αποτελεσματικά από ένα συνεχώς αυξανόμενο αλλοδαπό εργατικό δυναμικό, υπήρχαν ήδη ενδείξεις υποβάθμισης των συνθηκών απασχόλησης και των ευκαιριών απασχόλησης για τους νέους. Η μερική και η προσωρινή απασχόληση είχαν αυξηθεί ενώ η ετεροαπασχόληση και η επισφαλής εργασία απειλούσαν ήδη μια αυξανόμενη μερίδα του πληθυσμού των νέων (Τριμικλινιώτης 2004). Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η συνεχιζόμενη δύναμη του θεσμού της οικογένειας, ο οποίος παρείχε στήριξη στους νέους άνεργους, υποαπασχολούμενους και χαμηλόμισθους, έκρυψε αποτελεσματικά το κοινωνικό αυτό πρόβλημα κατά την προηγούμενη δεκαετία.

Η ανεργία των νέων στην Κύπρο παρέμεινε σε χαμηλότερα επίπεδα από τον μέσο όρο της ΕΕ, αλλά η διαφορά δεν ήταν τόσο μεγάλη όσο για την ανεργία. Η οικονομική κρίση στην Κύπρο, ωστόσο, προκάλεσε τη ραγδαία αύξηση της ανεργίας και της ανεργίας των νέων, αυξάνοντας και τα δύο είδη κατά πολύ πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ και της ευρωζώνης.

Πίνακας 1: Ποσοστό ανεργίας

Ποσοστό ανεργίας	2006	2009	2012	2015
ΚΔ	4,6	5,4	11,9	16
Βόρειο τμήμα	9,4	12,4	8,7	7,4
ΕΕ	8,2	9	10,5	11
Ευρωζώνη	8,4	9,5	11,3	9,5

Πίνακας 2: Ποσοστό ανεργίας των νέων

Ποσοστό ανεργίας των νέων (15-24)	2006	2009	2012	2015
Κύπρος	10,6	13	26,5	32,3
Βόρειο τμήμα	23,8	31,4	24	19,6
ΕΕ	17,5	21	23,5	22,5
Ευρωζώνη	16,8	20,5	23,3	20,5

Πίνακας 3: Η ανεργία των νέων ως ποσοστό της ανεργίας των ενηλίκων

Αναλογία ποσοστού ανεργίας των νέων (15-24) / ποσοστού ανεργίας των ενηλίκων (25-74)	2006	2009	2012	2015
Κύπρος	2,8	2,9	2,7	2,4
ΕΕ	2,5	2,8	2,6	2,7
Ευρωζώνη	2,3	2,5	2,3	2,1

Πίνακας 4: Δείκτης ανεργίας των νέων

Ποσοστό συμμετοχής των νέων στην αγορά εργασίας (Δείκτης ανεργίας των νέων)	2006	2009	2012	2014
Κύπρος	4,1	5,6	10,8	14,5
ΕΕ	7,7	8,7	9,8	9,2
Ευρωζώνη	7,3	8,7	9,7	9,5

Για τους πίνακες 3 και 4, δεν υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία για το βόρειο τμήμα της Κύπρου. Για τους πίνακες 1 και 2, τα στοιχεία για το βόρειο τμήμα της Κύπρου προέρχονται από τις ετήσιες Έρευνες για το Εργατικό Δυναμικό των Νοικοκυριών του τουρκοκυπριακού Οργανισμού Κρατικού Σχεδιασμού (DPÖ, διάφορα έτη). Τα υπόλοιπα στοιχεία προέρχονται από τη Eurostat. Είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί, ωστόσο, ότι τα επίσημα στατιστικά στοιχεία γενικότερα και τα στατιστικά στοιχεία για την ανεργία στην περίοδο της ύφεσης ειδικότερα υποτιμούν τα νούμερα (INEK-ΠΕΟ 2015: 72). Αυτό συμβαίνει επειδή ένας μεγάλος αριθμός ατόμων αποτρέπεται από την αναζήτηση εργασίας και επομένως δεν αναπαριστάται στα ποσοστά της ανεργίας, τη στιγμή που το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων και των προσωρινά απασχολούμενων έχει αυξηθεί σημαντικά. Επιπροσθέτως, το φαινόμενο της υποαπασχόλησης με τη μορφή της μερικής απασχόλησης συχνά συνηγορεί στην περαιτέρω συγκάλυψη του μεγέθους του προβλήματος στην αγορά εργασίας.

Δεδομένων του συντριπτικού ποσοστού των νέων που ολοκληρώνουν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευσή τους, της διετούς υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας για τους άνδρες¹, του υψηλού ποσοστού των νέων που εισάγονται σε ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα² και του σχετικά υψηλού ποσοστού των ατόμων που συνεχίζουν τις σπουδές τους σε μεταπτυχιακό επίπεδο, ο προσδιορισμός των νέων σε σχέση με την αγορά εργασίας ως ατόμων που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 15-24 καθίσταται ιδιαίτερα προβληματικός για την περίπτωση της ΚΔ. Στην πραγματικότητα, ακόμα και η προσθήκη της ηλικιακής ομάδας 25-29 ίσως να μην επαρκεί διότι, προκειμένου να δοθεί μια ευρύτερη εικόνα από αναλυτική άποψη, ενδέχεται να είναι αναγκαίο να επεκταθεί ο προσδιορισμός των νέων και σε άτομα ηλικίας έως 34 ετών.

Από τις έρευνες σε θέματα εργασιακών σχέσεων (Ιοαννου 2014 και 2015), είναι γνωστό ότι η αγορά εργασίας στην ΚΔ είναι εξαιρετικά κατακερματισμένη με διάφορους τρόπους σε διάφορους κλάδους. Μπορεί να γίνει λόγος για τον κατακερματισμό και τη μισθολογική διαφορά μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, μεταξύ ανδρών και γυναικών και μεταξύ ημεδαπών και αλλοδαπών εργαζομένων. Επιπλέον, υπάρχει μια σειρά από ειδικούς ανά τομέα άξονες διάκρισης με βάση την ηλικία, το κοινωνικό κεφάλαιο, τις δεξιότητες, την εμπειρία, κ.λπ. Σε γενικό επίπεδο, η κύρια τάση στον ιδιωτικό τομέα συνίσταται στη διάκριση μεταξύ των εργαζομένων που συμμετέχουν σε συνδικαλιστικές οργανώσεις και

απασχολούνται υπό τους όρους συλλογικών συμβάσεων και των εργαζομένων που δεν συμμετέχουν σε συνδικαλιστικές οργανώσεις και απασχολούνται υπό τους όρους ποικίλων ατομικών συμβάσεων. Οι περισσότεροι από τους νεότερους εργαζομένους ανήκουν στο περιφερειακό τμήμα με την πλειονότητα αυτών να μην συμμετέχει σε συνδικαλιστικές οργανώσεις, γεγονός που αποτελεί ένα πρόβλημα που οι συνδικαλιστικές οργανώσεις αναγνωρίζουν αλλά αδυνατούν να αποκαταστήσουν. Ενώ ως επί το πλείστον υπάγονται ούτως ή άλλως σε καθεστώς επισφαλούς εργασίας ή/και ετεροαπασχόλησης και δεδομένης της τάσης των επιχειρήσεων να εφαρμόζουν την αρχή «last-in, first out» (όσοι εισέρχονται τελευταίοι στην αγορά εργασίας εξέρχονται πρώτοι από αυτήν (Pastore 2012)), οι νέοι εργαζόμενοι έρχονται αντιμέτωποι, ιδίως έπειτα από την εμφάνιση της τρέχουσας οικονομικής κρίσης το 2009, με αυξημένους κινδύνους ανεργίας.

Στον ιδιωτικό τομέα, οι συνθήκες απασχόλησης μετατράπηκαν από σκληρές σε δραματικές όπως φανερώνουν τα καταγεγραμμένα ποσοστά ανεργίας. Τα εν λόγω ποσοστά συνιστούν βεβαίως περιπτώσεις υποεκτίμησης καθώς δεν περιλαμβάνουν τη μη καταγεγραμμένη ανεργία (π.χ. άτομα που έχουν αποφοιτήσει πρόσφατα από το σχολείο, το κολέγιο και το πανεπιστήμιο και που δεν έχουν εισέλθει στην αγορά εργασίας), τα άτομα που εργάζονται μερικές μόνο ώρες τον μήνα και εκείνα που θεωρούνται από το κράτος ως «εθελουσίως

¹ Το 2016 η στρατιωτική θητεία μειώθηκε στους 14 μήνες ενώ πλέον έχει τεθεί σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα που στοχεύει στην πρόσληψη 3.000 επαγγελματιών στρατιωτών ούτως ώστε να αντισταθμιστεί η πτωτική τάση του αριθμού των

στρατευμένων. Το εν λόγω πρόγραμμα απευθύνεται κυρίως σε νέους άνεργους άνδρες.

² Το 2015 η Κύπρος κατατάχθηκε δεύτερη στην ΕΕ ως προς το ποσοστό των κατόχων προπτυχιακών τίτλων σποδών στην ηλικιακή ομάδα 30-34 σύμφωνα με τη Eurostat (Χαννή, 2016).

άνεργα». Πρωτίστως όμως δεν συμπεριλαμβάνουν τη ραγδαία μείωση του αριθμού των αλλοδαπών εργαζομένων, οι οποίοι στις περισσότερες περιπτώσεις ήταν οι πρώτοι που απολύονταν και εκείνοι που ήταν οι λιγότερο ικανοί να συντηρηθούν ενώ ήταν άνεργοι με αποτέλεσμα οι περισσότεροι εξ αυτών να αναγκαστούν να εγκαταλείψουν τη χώρα. Οι νέοι Κύπριοι που ολοκλήρωσαν τις σπουδές τους στο εξωτερικό αναζήτησαν εργασία εκτός του νησιού και άλλοι που βρίσκονταν στην Κύπρο άρχισαν να αναζητούν εργασία αλλού. Το 28% των ατόμων ηλικίας 18-28 ετών σκοπεύουν να φύγουν από την Κύπρο προς αναζήτηση εργασίας σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη από το Κυπριακό Ινστιτούτο Στατιστικολόγων, ενώ σημειώνεται ότι το 62% εξ αυτών είναι κάτοχοι προπτυχιακών και μεταπτυχιακών τίτλων σπουδών (Χριστοδούλου 2015).

Τα στοιχεία που δίνονται από τη Eurostat επισημαίνουν ότι ο καθαρός αριθμός μεταναστών στην Κύπρο ανήλθε σε -14.000 το 2013 και -17.600 το 2014. Η συρρίκνωση του πληθυσμού κατά τα τελευταία δύο χρόνια λόγω του εκπατρισμού περίπου 30.000 ατόμων είναι απόρροια της συρρίκνωσης της οικονομίας και της αγοράς εργασίας. Συνολικά την περίοδο 2012-2014 η απασχόληση ελαττώθηκε κατά 11%, η μερική απασχόληση αυξήθηκε ενώ οι αυτοαπασχολούμενοι υπέστησαν επίσης σοβαρό πλήγμα (INEK-ΠΕΟ 2015). Καθώς η οικονομία συρρικνώθηκε ως προς το

πραγματικό ΑΕγχΠ κατά 9,8% την περίοδο 2012-2014, οι συνθήκες στην αγορά εργασίας υποβαθμίστηκαν σημαντικά, αυξάνοντας και διασκορπίζοντας την επισφάλεια σε μεγάλα τμήματα του εργατικού δυναμικού και ελαττώνοντας σημαντικά την αγοραστική δύναμη που αντιστοιχεί στον μέσο μισθό (INEK-ΠΕΟ 2015).

2.2. Το βόρειο τμήμα: Κατακερματισμός με βάση τρεις διαφορετικούς άξονες

Όπως επισημάνθηκε στην εισαγωγή, η ΤΔΒΚ δεν αποτελεί αναγνωρισμένο κράτος. Συνεπώς, η τουρκοκυπριακή οικονομία είναι σε μεγάλο βαθμό αποκομμένη από τον υπόλοιπο κόσμο και έχει έμμεση μόνο πρόσβαση στην παγκόσμια οικονομία μέσω της Τουρκίας³, της μόνης χώρας που την αναγνωρίζει επίσημα. Ωστόσο, το κύριο πρόβλημα της οικονομίας δεν είναι η έλλειψη αναγνώρισης αυτή καθαυτή. Η μονομερής δήλωση ανεξαρτησίας, η οποία επέφερε την αποξένωση σε παγκόσμιο επίπεδο, επήλθε το 1983. Τα διαρθρωτικά προβλήματα, ωστόσο, προηγούνταν αυτής για καιρό και μπορούν να εντοπιστούν στο παρελθόν στις προσπάθειες της τουρκοκυπριακής πολιτικής ελίτ να διαχωρίσει τις δύο κοινότητες από οικονομική άποψη στα τέλη της δεκαετίας του 1950, όταν ξεκίνησε μια εκστρατεία για τον εμπορικό αποκλεισμό των ελληνοκυπριακών επιχειρήσεων, υιοθετώντας τρόπον τινά μια πολιτική αυτοαπομόνωσης. Με τον καιρό η εν

³ Με τη θέσπιση του Κανονισμού για την Πράσινη Γραμμή το 2004, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή καθιέρωσε ειδικούς κανόνες αναφορικά με τη διέλευση αγαθών, υπηρεσιών και προσώπων μεταξύ των δύο πλευρών του νησιού. Η πρόθεση αυτής της κίνησης ήταν, μεταξύ άλλων, να προωθηθεί η οικονομική ανάπτυξη του βόρειου τμήματος της Κύπρου ανοίγοντας μια δίοδο

εξαγωγών. Για διάφορους λόγους, ωστόσο, ο όγκος του εμπορίου μέσω της Πράσινης Γραμμής δεν υπερέβη ποτέ τα επτά εκατομμύρια ευρώ. Με άλλα λόγια, παρά τη θέσπιση του Κανονισμού για την Πράσινη Γραμμή, η Τουρκία παραμένει η κύρια οδός των τουρκοκυπριακών εξαγωγών.

λόγω πολιτική δεν οδήγησε απλώς στην αυξανόμενη εξάρτηση από την Τουρκία⁴, στην οποία οφείλεται επί του παρόντος η πλειονότητα των τουριστικών, εμπορικών, οικονομικών, εργατικών και φοιτητικών ροών προς το βόρειο τμήμα του νησιού, αλλά δημιούργησε επίσης μια εξαιρετικά ανεπαρκή οικονομία με πολύ περιορισμένες ευκαιρίες απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα.

Αυτό οδήγησε ακολούθως στον σχηματισμό ενός υπερμεγέθους δημόσιου τομέα, ακόμα και με βάση τα πρότυπα της νότιας Ευρώπης, επειδή η απασχόληση στον δημόσιο τομέα είχε χρησιμοποιηθεί ως πολιτικό εργαλείο για την απόκρυψη της αποτυχίας των αποσχιστικών πολιτικών, ώστε να νομιμοποιηθεί η προβληματική πολιτικοκοινωνική διάρθρωση και να διευκολυνθεί η νίκη στις εκλογές. Ως εκ τούτου, οι «γραφειοκρατικές πελατειακές σχέσεις» έγιναν πολύ σύνηθες φαινόμενο (Sonan 2014: 208-216). Κατά συνέπεια το οικονομικό μοντέλο στηρίχθηκε στη χρήση τουρκικών πόρων για την καταβολή σχετικά υψηλότερων μισθών στους δημόσιους υπαλλήλους και στους συνταξιούχους, ώστε να συντηρηθεί το υπόλοιπο κομμάτι της οικονομίας (βλ. PGlobal 2014: 8-9) ενώ η ανάγκη για εργάτες χαμηλής ειδίκευσης καλύφθηκε από την εισροή μεταναστών σχεδόν αποκλειστικά από την Τουρκία. Μολονότι η Άγκυρα χρηματοδότησε το εν λόγω μοντέλο για μεγάλο χρονικό διάστημα, την τελευταία δεκαετία έχει αρχίσει να το αμφισβητεί και τελικώς να το υπονομεύει επιβάλλοντας πολιτικές λιτότητας, απόφαση η οποία έκτοτε προκαλεί κλυδωνισμούς στην οικονομία και στην αγορά εργασίας.

Σε αντίθεση με την ΚΔ, η απομόνωση της ΤΔΒΚ από την παγκόσμια οικονομία, η απουσία ενοποίησης με το νότιο τμήμα και το μικρό μέγεθος του οικονομικού της τομέα απέτρεψαν μια γενικευμένη κρίση στο βόρειο τμήμα της Κύπρου. Αυτό, όμως, δεν συνεπάγεται απαραίτητα την οικονομική της σταθερότητα. Έχοντας σημειώσει ραγδαία ανάπτυξη κατά την περίοδο 2003 έως 2006, δηλαδή πάνω από 10% ετησίως (χάρη στην άνθηση του κατασκευαστικού τομέα, η οποία προκλήθηκε από την προσδοκία ότι μια ενδεχόμενη συμφωνία επανένωσης θα συμπεριελάμβανε μια περιουσιακή ρύθμιση παρόμοια με εκείνη του Σχεδίου Ανάν, το οποίο διασφάλιζε την κυριότητα του τρέχοντος χρήστη εφόσον υπήρχε σημαντική βελτίωση της περιουσίας), η τουρκοκυπριακή οικονομία επιβραδύνθηκε το 2007 και στα έτη 2008 και 2009 ακολούθησε πτωτική πορεία σημειώνοντας συρρίκνωση 2,9 και 5,5% αντίστοιχα ακολουθώντας το μοτίβο της τουρκικής οικονομίας (DPÖ 2015b). Ως αποτέλεσμα τόσο η ανεργία όσο και η ανεργία των νέων αυξήθηκαν κατακόρυφα φτάνοντας στο 12,4 και το 31,4% αντίστοιχα το 2009. Μολονότι τα ποσοστά της ανεργίας ήταν κατά μέσο όρο παρόμοια με τα αντίστοιχα της ΕΕ, θα πρέπει να σημειωθεί ότι υπήρχε ένα ευρύτερο χάσμα στα ποσοστά της ανεργίας των νέων πριν την παγκόσμια οικονομική κρίση, τα οποία δεν είχαν πέσει ποτέ κάτω από το 20% (έως το 2015) από το 2004 όταν οι αρχές ξεκίνησαν να συλλέγουν στατιστικά στοιχεία για την ανεργία των νέων. Ακόμη και κατά τα έτη της άνθησης, το 2005 και το 2006, τα ποσοστά ήταν 20,3 και 23,8% αντίστοιχα, γεγονός που δείχνει ξεκάθαρα ότι υφίσταται διαρθρωτικό πρόβλημα ανεργίας των νέων.

⁴ Μεταξύ των ετών 2005 και 2015, η Τουρκία μετέφερε κατά μέσο όρο 469 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ ετησίως στην ΤΔΒΚ

(<http://www.yhb.gov.tr/>, ημερομηνία πρόσβασης 20 Σεπτεμβρίου 2016).

Όπως επισημαίνει μια πρόσφατη μελέτη, το 42% των νεοεισερχόμενων στην αγορά εργασίας ήταν άνεργοι για πάνω από ένα έτος (PGlobal 2014: 49).

Σε αυτό το πλαίσιο, ένα από τα πλέον αξιοσημείωτα χαρακτηριστικά της τουρκοκυπριακής αγοράς εργασίας σήμερα είναι ο κατακερματισμός της. Ο εν λόγω κατακερματισμός μπορεί να κατηγοριοποιηθεί κατά προσέγγιση με βάση τρεις διαφορετικούς άξονες: (α) χάσμα μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, (β) χάσμα μεταξύ ημεδαπών και αλλοδαπών εργαζομένων και (γ) χάσμα μεταξύ των φύλων.

Ο δημόσιος τομέας παρέχει υψηλότερους μισθούς, εργασιακή ασφάλεια, γενναιοδωρες κοινωνικές παροχές, συνδικαλιστική προστασία καθώς και σχετικά χαλαρές συνθήκες απασχόλησης, τη στιγμή που η συντριπτική πλειονότητα όσων εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα δεν απολαμβάνει σχεδόν τίποτα από όλα αυτά. Σε γενικές γραμμές η πλειονότητα όσων εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα βρίσκεται σε επισφαλή θέση διότι είτε δεν υπάρχει καθόλου θεσμική προστασία είτε οι υφιστάμενοι κανονισμοί δεν εφαρμόζονται αποτελεσματικά. Σύμφωνα με την έκθεση περί επιχειρηματικών δραστηριοτήτων «Doing Business Report» οι προσλήψεις και οι απολύσεις στη βόρεια Κύπρο είναι σχετικά εύκολες και οι κανονισμοί που περιορίζουν τους εργοδότες από άποψη ωραρίου είναι λίγοι (YAGA 2008: 8). Ακόμη και στις περιπτώσεις που οι κανονισμοί προστατεύουν τα συμφέροντα των εργαζομένων έναντι των εργοδοτών στα χαρτιά, αντιμετωπίζονται σοβαρά προβλήματα κατά την εφαρμογή των εν λόγω κανόνων. Παραδείγματος χάριν, αν και είναι παράνομο, οι εργαζόμενοι αναγκάζονται να εργάζονται περισσότερες

ώρες χωρίς να αμείβονται για τις υπερωρίες και χωρίς να υπάρχει συμμόρφωση με τους κανονισμούς για την ασφάλεια της εργασίας. Όπως παραδέχτηκε πρόσφατα ο τότε υπουργός εσωτερικών και εργασιακών υποθέσεων, ο αριθμός των επιθεωρητών δεν επαρκεί προκειμένου να αποτραπούν οι παραβιάσεις (Tokay 2015), γεγονός που δείχνει την απροθυμία των αρχών να προστατέψουν τους εργαζομένους.

Επιπλέον, οι τουρκοκυπριακές αρχές τείνουν να εθελotuφλούν όσον αφορά τις παραβιάσεις, οι οποίες μπορούν να εντοπιστούν εύκολα. Όλοι γνωρίζουν, για παράδειγμα, ότι στον ιδιωτικό τομέα οι εργοδότες τείνουν να αποφεύγουν να παρέχουν κοινωνική ασφάλιση και να καταβάλλουν εισφορές στο ταμείο πρόνοιας για τους εργαζομένους είτε εντελώς είτε υπολογίζοντας την πληρωμή που πραγματοποιούν όχι βάσει του πραγματικού μισθού αλλά μέρους αυτού, συνήθως βάσει του κατώτατου μισθού. Αυτό, όμως, που κάνει τη ζωή όσων απασχολούνται στον ιδιωτικό τομέα ακόμα δυσκολότερη είναι η απουσία συνδικαλιστικής προστασίας. Το επίπεδο της συμμετοχής σε συνδικαλιστικές οργανώσεις στον ιδιωτικό τομέα είναι αμελητέο (Ioannou και Sonan 2014: 7).

Ένας ακόμη σημαντικός και σχετικός παράγοντας που συμβάλλει στη διαμόρφωση της τουρκοκυπριακής αγοράς εργασίας είναι η εκ των πραγμάτων ενοποίησή της με εκείνη της Τουρκίας, ιδιαίτερα από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 έπειτα από την κατάργηση της απαίτησης διαβατηρίου για τη μετακίνηση μεταξύ των δύο χωρών. Η προκύπτουσα εισροή Τούρκων εργατών συνέθλιψε τους μισθούς στον τομέα της παροχής υπηρεσιών και στον μεταποιητικό τομέα, εντείνοντας τη μισθολογική διαφορά μεταξύ ιδιωτικού και

δημόσιου τομέα και καθιστώντας, επομένως, τους προαναφερθέντες τομείς ακόμη λιγότερο ελκυστικούς για το τοπικό εργατικό δυναμικό. Το γεγονός αυτό έχει αρκετές συνέπειες. Ο χρόνος που περνάει υπό καθεστώς ανεργίας στο βόρειο τμήμα της Κύπρου είναι περισσότερος σε σύγκριση με τον αντίστοιχο χρόνο στην Τουρκία και στο νότιο τμήμα του νησιού (PGlobal 2014: 13), γεγονός το οποίο μπορεί να εξηγηθεί με βάση την τάση των τουρκοκύπριων πολιτών να επιλέγουν να περιμένουν για μια κενή θέση εργασίας στον δημόσιο τομέα από το να δεχτούν μια διαθέσιμη θέση στον ιδιωτικό τομέα. Συνολικά, το 2014 το 30,3% των εργαζομένων απασχολούνταν στον δημόσιο τομέα και το 32,3% ήταν μετανάστες.

Σε σύγκριση με τους Τουρκοκύπριους υπαλλήλους και εργάτες του ιδιωτικού τομέα, οι συνθήκες εργασίας για τους μετανάστες είναι γενικά ακόμη σκληρότερες και η κατάσταση αυτή συνιστά τον δεύτερο άξονα κατακερματισμού. Σύμφωνα με την έκθεση περί της εμπορίας ανθρώπων «Trafficking in Persons» του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ, στο βόρειο τμήμα της Κύπρου άνδρες και γυναίκες υποβάλλονται σε εξαναγκαστική εργασία στους τομείς της βιομηχανίας, των κατασκευών, της γεωργίας, της οικιακής εργασίας, της εστίασης και του λιανικού εμπορίου. Τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων στο πλαίσιο της εργασίας ελέγχονται μέσω της δουλείας για χρέη, απειλών απέλασης, περιορισμού των μετακινήσεών τους και απάνθρωπων συνθηκών διαβίωσης και εργασίας (2016: 151).

Ο τρίτος άξονας κατακερματισμού βασίζεται σε κριτήρια που αφορούν το φύλο. Το 2014 η συνολική συμμετοχή στην αγορά εργασίας ήταν 48,6% (DPÖ 2015: 1), και το ποσοστό αυτό είναι χαμηλότερο από τα αντίστοιχα

όλων των χωρών της ΕΕ πλην της Ιταλίας και της Κροατίας (βλ. World Bank 2014: 9). Αυτό αποτελεί σε μεγάλο βαθμό απόρροια του χάσματος μεταξύ των φύλων ως προς τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας. Σύμφωνα με πρόσφατη έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας, το ποσοστό του «62,1% που αντιστοιχεί στη συμμετοχή των ανδρών στην αγορά εργασίας είναι κοντά στον μέσο όρο του 64,9% της ΕΕ, αλλά το ποσοστό της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας, 35,9%, βρίσκεται σε σημαντικό βαθμό κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ, 50,8%» (2014: 9), ενώ το 18,1% όσων δεν συμμετέχουν στην αγορά εργασίας ασχολούνται με τα οικιακά (DPÖ 2015: 5). Η απουσία ανάπτυξης ενός τομέα υπηρεσιών μέριμνας για τα παιδιά και τους ηλικιωμένους και οι μισθολογικές διακρίσεις στον ιδιωτικό τομέα εις βάρος των γυναικών (PGlobal 2014: 41) σημαίνουν ότι όταν οι νέες γυναίκες εισέρχονται στην αγορά εργασίας πρέπει να ξεπεράσουν δύο εμπόδια, δηλαδή το φύλο τους και το νεαρό της ηλικίας τους.

3. Αίτια και κίνδυνοι της ανεργίας των νέων

3.1 Το νότιο τμήμα: το υψηλό μορφωτικό επίπεδο δεν αντιστοιχεί στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας

Τα αίτια και οι κίνδυνοι της ανεργίας των νέων στην ΚΔ δεν διαφέρουν στην ουσία από ό,τι ισχύει σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες (Dietrich 2012, Sanchez 2012). Η ανεργία των νέων παράγεται από τον συνδυασμό διαρθρωτικών, θεσμικών και οικονομικών παραγόντων καθώς και παραγόντων πολιτικής που σχετίζονται με την αδύναμη θέση των νέων στην αγορά εργασίας, τη συρρίκνωση της αγοράς εργασίας, την αναντιστοιχία

μεταξύ των δεξιοτήτων που διαθέτουν οι νέοι και των δεξιοτήτων που αναζητούν οι εργοδότες, τη χρήση των νεοεισερχόμενων στην αγορά εργασίας από τους εργοδότες ως μέσου επιδείνωσης των όρων και των συνθηκών απασχόλησης εν γένει, κ.λπ. Οι νέοι είναι ουσιαστικά μια ευάλωτη ομάδα η επισφαλής θέση της οποίας στην αγορά εργασίας επιδεινώθηκε υπό τις συνθήκες της κρίσης. Έχοντας παγιδευτεί κατά κύριο λόγο μεταξύ της ανεργίας και της ετεροαπασχόλησης, οι νέοι αδυνατούν να αποκτήσουν σημαντική εργασιακή εμπειρία και πρακτική κατάρτιση προκειμένου να ενισχύσουν τη θέση τους στην αγορά εργασίας και ταυτοχρόνως αδυνατούν να συγκεντρώσουν τα απαραίτητα οργανωτικά και κοινωνικά εφόδια ούτως ώστε να διεκδικήσουν επάξια περισσότερα. Συχνά βρίσκονται αντιμέτωποι με την αδιαφορία των συνδικαλιστικών οργανώσεων και των ηλικιακά μεγαλύτερων και περισσότερο προστατευμένων εργαζομένων που ανέχονται τη θεσμοποίηση της κατώτερης μεταχείρισης των νέων από τους εργοδότες (Ιοαννου 2015).

Υπάρχουν, ωστόσο, και ορισμένες ιδιαιτερότητες σε σχέση με την ανεργία των νέων στην Κύπρο που θα πρέπει να συζητηθούν. Οι δύο κυριότερες εξ αυτών είναι το σχετικά υψηλό μορφωτικό επίπεδο των νέων Κυπρίων [το 97,6% εγγράφηκε σε γενικά και τεχνικά λύκεια και το 78% των αποφοίτων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης συνέχισε τις σπουδές του στην τριτοβάθμια εκπαίδευση το 2011 (Κυπριακή Δημοκρατία 2015: 136 και 59)] και η συνεχιζόμενη δύναμη της οικογένειας ως θεσμού στήριξης. Οι δύο αυτές παράμετροι έχουν εξαιρετικά σημαντική επίδραση στα χαρακτηριστικά, στις επιπτώσεις και στην αναπαραγωγή της ανεργίας των νέων. Οι νέοι που αποφοιτούν από ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα τείνουν

να έχουν μεγάλες προσδοκίες, οι οποίες για τους περισσότερους από αυτούς δεν πραγματοποιούνται ποτέ. Οι επιλογές που έχουν συνήθως στη διάθεσή τους είναι θέσεις εργασίας με χαμηλές απολαβές, συχνά σε καθεστώς μερικής απασχόλησης και ακόμη συχνότερα στο πλαίσιο προσωρινής ή περιστασιακής απασχόλησης. Ως αποτέλεσμα, εξακολουθούν να εξαρτώνται από τη στήριξη της οικογένειάς τους μέχρι και την τρίτη δεκαετία της ζωής τους, αναπαράγοντας ουσιαστικά τη δύναμη του θεσμού της οικογένειας ως κοινωνικού θεσμού με ενισχυμένη λειτουργία υποστηρικτικής πρόνοιας.

Το γεγονός αυτό αναπαράγει άλλο ένα κοινωνικό χαρακτηριστικό της Κύπρου που συνίσταται στην υποτίμηση των νέων και στον σχετικό αποκλεισμό τους από θέσεις ευθύνης. Η μεροληψία υπέρ των ηλικιακά μεγαλύτερων και πιο έμπειρων ατόμων ιδίως στα μη χειρωνακτικά επαγγέλματα εξακολουθεί να υφίσταται σε σημαντικό βαθμό και παρότι έχει εξαλειφθεί σε θεωρητικό επίπεδο, ενισχύεται εκ των πραγμάτων από τις επικρατούσες πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες. Τα μέτρα που έχουν υιοθετηθεί επί του παρόντος όπως η αύξηση του ορίου συνταξιοδότησης, η εφαρμογή πλαφόν στις νέες προσλήψεις στον ευρύτερο δημόσιο τομέα και οι περικοπές σε σχέση με το κράτος πρόνοιας φέρνουν τη νέα γενιά αντιμέτωπη με μια δυσχερέστερη κατάσταση στην αγορά εργασίας και καθιστούν την ενσωμάτωσή της στην κοινωνία δυσκολότερη.

Η υπερ – εκπαίδευση, υπό την έννοια της απόκλισης μεταξύ της παροχής εκπαίδευσης και των αναγκών της οικονομίας, αποτελεί παγκόσμιο φαινόμενο το οποίο έχει επίσης παρατηρηθεί σε διάφορες χώρες. Πρόκειται για μια κατάσταση στο πλαίσιο της οποίας το

υψηλό μορφωτικό επίπεδο μετατρέπεται από προσόν σε μειονέκτημα καθώς είναι εις βάρος της απόκτησης επαρκούς εργασιακής εμπειρίας, η οποία αποτελεί πολύ πιο σημαντικό παράγοντα στο πεδίο του ανταγωνισμού στην αγορά εργασίας. Η απόκτηση εργασιακής εμπειρίας είναι πολύ δύσκολη καθώς οι νέοι ταλαντεύονται μεταξύ της ανεργίας και της περιστασιακής απασχόλησης που κατά κανόνα είναι κατά πολύ υποδεέστερη των δεξιοτήτων και του επιπέδου των προσόντων τους και συνήθως αφορά τομείς που είναι άσχετοι με τις σπουδές τους. Ως αποτέλεσμα, η σωρευτική επίδραση της καθυστερημένης εισόδου στην αγορά εργασίας και της περιορισμένης εργασιακής εμπειρίας που αποκτάται φέρνει τους νέους σε μειονεκτική θέση δεδομένου ότι οι σπάνιες ευκαιρίες απασχόλησης που προκύπτουν οδηγούν στον εγκλωβισμό των νέων σε μια κατάσταση επισφάλειας όπου συχνά δεν υπάρχουν προοπτικές.

Κοιτάζοντας ειδικότερα τις εξελίξεις ως προς τον βιομηχανικό τομέα και τον τομέα της παροχής υπηρεσιών από το 2002, η πιο σημαντική αλλαγή παρατηρείται στον κλάδο των κατασκευών, ο οποίος αν και πριν από την κρίση γνώρισε άνθηση με ποσοστό απασχόλησης που συνεχώς αυξανόταν, μετά το 2010 η τάση αντιστράφηκε και έκτοτε ο αριθμός των απασχολούμενων ελαττώνεται. Το ίδιο ισχύει και για τον τραπεζικό και τον ασφαλιστικό τομέα, σημείο καμψής των οποίων ήταν το έτος 2012. Ο μεταποιητικός τομέας και ο τουρισμός έχουν παραμείνει σταθεροί ως προς το μερίδιο απασχόλησης, ενώ ο πρωτογενής τομέας εξακολουθεί να ακολουθεί πτωτική πορεία. Το εμπόριο, συμπεριλαμβανομένων των μεταφορών και της αποθήκευσης, και οι δημόσιες και κοινωνικές υπηρεσίες, συμπεριλαμβανόμενων της διοίκησης και των

μέσων ενημέρωσης, που αθροιστικά απασχολούν περίπου 40% του εργατικού δυναμικού, σημείωσαν σημαντική αύξηση από το 2002, αλλά μετά το 2011 σταθεροποιήθηκαν.

3.2 Το βόρειο τμήμα: η αναντιστοιχία των δεξιοτήτων και η αυξανόμενη απογοήτευση των νέων αποφοίτων πανεπιστημιακών ιδρυμάτων

Παρά τις αποκλίνουσες αναπτυξιακές οδούς των δύο αγορών εργασίας στις δυο πλευρές της διαχωριστικής γραμμής, υπάρχουν δύο αξιοσημείωτες ομοιότητες μεταξύ τους: το σχετικά μακροχρόνιο διάστημα που αφιερώνεται στην εκπαίδευση και η οικονομική στήριξη που παρέχεται στους νέους από την οικογένεια. Δεδομένου του ποσοστού εγγραφής σε γενικά και τεχνικά λύκεια που ανήλθε στο 89,2% και εκείνου της εγγραφής σε ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα που ανήλθε στο 69% το 2014 (DPÖ 2015: 3), τα ποσοστά εγγραφής είναι αρκετά υψηλά και στο βόρειο τμήμα της Κύπρου. Παρομοίως, όσα υποστηρίζονται για τον ρόλο της οικογένειας στο νότιο τμήμα του νησιού, ως παράγοντα που ανακουφίζει ουσιαστικά τους άνεργους ή υποαπασχολούμενους νέους από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, ισχύουν επίσης και για το βόρειο τμήμα. Αποτελεί πολύ σύνηθες φαινόμενο οι γονείς να καλύπτουν τα στεγαστικά δάνεια, τις δόσεις του αυτοκινήτου και τους λογαριασμούς υπηρεσιών κοινής ωφελείας καθώς και μέρος των εξόδων διαβίωσης των παιδιών τους ενώ αυτά βρίσκονται σε παραγωγική ηλικία, ή τα δίδακτρα των εγγονιών τους.

Όσον αφορά το υψηλό μορφωτικό επίπεδο, υπάρχουν τρεις προφανείς λόγοι σε σχέση με αυτό. Ο πρώτος και ενδεχομένως ο πιο σημαντικός παράγοντας είναι η απαίτηση

πανεπιστημιακού τίτλου σπουδών για μια αξιοπρεπή, μη χειρωνακτική θέση εργασίας στον δημόσιο τομέα. Ένα άλλο κίνητρο για τη συνέχιση των σπουδών σε πανεπιστημιακό επίπεδο, τουλάχιστον για τους άνδρες, είναι η μειωμένη στρατιωτική θητεία που ισχύει στην περίπτωση των αποφοίτων πανεπιστημίου. Τέλος, ιδιαίτερα έπειτα από την ίδρυση τοπικών πανεπιστημίων κατά τη δεκαετία του 1980, η τριτοβάθμια εκπαίδευση έγινε περισσότερο προσιτή. Ως εκ τούτου, η μεγαλύτερη ομάδα, όσων δηλαδή δεν συμμετέχουν στην αγορά εργασίας σε ποσοστό 28,1%, αποτελείται από όσους ακόμα σπουδάζουν (DPÖ 2015: 5).

Η κατάσταση αυτή, ωστόσο, στρεβλώνει περαιτέρω την αγορά εργασίας. Η οικονομία δεν αναπτύσσεται με ρυθμό που ευνοεί την απορρόφηση των αποφοίτων πανεπιστημίου. Την ίδια στιγμή, αυτό συνεπάγεται ότι δεν υπάρχει αρκετή ζήτηση για την απόκτηση επαγγελματικής κατάρτισης, η οποία να συνάδει περισσότερο με τις ανάγκες της οικονομίας. Κατά συνέπεια, υπάρχει μια εμφανής αντιστοιχία ή χάσμα δεξιοτήτων μεταξύ των αναγκών της τουρκοκυπριακής οικονομίας και των προσόντων στο πλαίσιο της προσφοράς εργασίας. Το πρόβλημα είναι ότι όσο αυξάνεται η μόρφωση των νέων τόσο μειώνεται η απασχολησιμότητά τους στον ιδιωτικό τομέα, όπου η κύρια ζήτηση αφορά ανειδίκευτο ή ημειδίκευμένο εργατικό δυναμικό, με αποτέλεσμα η πίεση που ασκείται για απασχόληση στον δημόσιο τομέα να εντείνεται.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο τομέας της ανώτατης εκπαίδευσης προβάλλει ως ευχή και συνάμα κατάρα για την οικονομία εν γένει. Βάσει της εκτίμησης των δαπανών των αλλοδαπών φοιτητών ως μεριδίου του ΑΕγχΠ στο 35% (TC Yardim Heyeti Başkanlığı 2015: 87), η

κυριότερη πηγή ισχυρού νομίσματος στο βόρειο τμήμα της Κύπρου είναι η ανώτατη εκπαίδευση. Στο τέλος του 2015, υπήρχαν 71.605 ξένοι εγγεγραμμένοι φοιτητές σε τουρκοκυπριακά πανεπιστήμια εκ των οποίων 24.139 προέρχονταν από χώρες πλην της Τουρκίας (KKTC Merkez Bankası 2016: 17). Την ίδια στιγμή, όμως, η διευκόλυνση της πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση οδηγεί στην επιδείνωση του προβλήματος του χάσματος των δεξιοτήτων που περιγράφηκε ανωτέρω.

Επιπλέον, δεδομένου ότι το επιχειρηματικό μοντέλο των πανεπιστημίων στηρίζεται στην προσέλκυση φοιτητών από φτωχότερες χώρες με χαμηλά δίδακτρα και ότι δεν υπάρχει διαδικασία αξιολόγησης προκειμένου να εξακριβωθεί ότι οι εν λόγω φοιτητές είναι σε θέση να καταβάλουν το ποσό πέραν της πρώτης δόσης, πολλοί ξένοι φοιτητές καταλήγουν να αποτελούν μέρος του μη καταγεγραμμένου εργατικού δυναμικού. Σύμφωνα με μια εκτίμηση, ο αριθμός των ξένων φοιτητών που σπουδάζουν σε τουρκοκυπριακά ιδρύματα και που εργάζονται στο βόρειο τμήμα της Κύπρου χωρίς άδεια εργασίας κυμαίνεται κάπου μεταξύ τριών και τεσσάρων χιλιάδων (Gökçe 2016), τη στιγμή που χορηγήθηκαν μόλις 356 άδειες εργασίας σε ξένους φοιτητές το 2014 (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2014: 7).

Πράγματι, ο τομέας της ανώτατης εκπαίδευσης θα μπορούσε ενδεχομένως να είχε συμβάλει στη μείωση του χάσματος των δεξιοτήτων δημιουργώντας ζήτηση για θέσεις εργασίας που απαιτούν υψηλή ειδικευση. Ωστόσο, σύμφωνα με μια πρόσφατη έκθεση, τα δύο τρίτα των μελών του ακαδημαϊκού προσωπικού των τουρκοκυπριακών πανεπιστημίων προέρχονται από την Τουρκία

(Gökçekus κ.ά. 2016: 5), γεγονός που δείχνει ότι ο τομέας αυτός δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσει το σχετικά υψηλό ποσοστό ανεργίας σε σχέση με όσους έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο ή να προσελκύσει τους Τουρκοκυπρίους που βρίσκονται στο εξωτερικό, ώστε να αντιστρέψει τη διαρροή εγκεφάλων.

Αυτό που κάνει την κατάσταση ακόμα δυσχερέστερη για τη νέα γενιά αποφοίτων πανεπιστημιακών ιδρυμάτων είναι οι νέες πολιτικές λιτότητας, οι οποίες στοχεύουν στη μείωση του μεγέθους του δημόσιου τομέα, ο οποίος απορροφούσε στο παρελθόν μεγάλο αριθμό νέων ανθρώπων που ήταν κάτοχοι πανεπιστημιακών τίτλων σπουδών. Από την άποψη αυτή, ένα σημαντικό σημείο καμπής για την τουρκοκυπριακή αγορά εργασίας γενικότερα και τους νέους αποφοίτους ειδικότερα ήταν η υιοθέτηση του «Νόμου περί ρύθμισης των μηνιαίων αποδοχών, των ημερομισθίων και λοιπών επιδομάτων των δημοσίων υπαλλήλων», ο οποίος τέθηκε σε εφαρμογή το 2011 παρά τις έντονες αντιρρήσεις των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Ο εν λόγω νόμος έχει προκαλέσει την έντονη κριτική των συνδικαλιστικών οργανώσεων και έχει γίνει γνωστός ως ο «νόμος της μετανάστευσης» καθώς πιστεύεται ότι η σημαντική μείωση των αποδοχών στις κατώτερες βαθμίδες του δημόσιου τομέα θα οδηγήσει του νέους που εισέρχονται στην αγορά εργασίας στην εξαθλίωση και, κατά αυτόν τον τρόπο, σε μαζική μετανάστευση (Ιοαννου και Sonan 2014). Ο νόμος θεσπίστηκε σύμφωνα με τα χρηματοδοτικά πρωτόκολλα που υπεγράφησαν μεταξύ της Άγκυρας και της τουρκοκυπριακής κυβέρνησης, τα οποία στόχευαν στη μείωση του μεγέθους του δημόσιου τομέα κάνοντάς τον λιγότερο ελκυστικό για όσους αναζητούν εργασία.

Επιπροσθέτως, έχει εφαρμοστεί πλαφόν για τον περιορισμό του αριθμού των ατόμων που μπορούν να απασχοληθούν στον δημόσιο τομέα ανά έτος με αποτέλεσμα ακόμα και αυτοί που θα ήταν διατεθειμένοι να δεχτούν χαμηλότερες αποδοχές να μην μπορούν να βρουν μια θέση εργασίας στον δημόσιο τομέα. Το χρηματοδοτικό πρωτόκολλο, λόγω χάρη, της περιόδου 2012-2015 όρισε τον αριθμό των νέων προσλήψεων στον δημόσιο τομέα σε 360 άτομα ετησίως. Στο ίδιο πνεύμα, σύμφωνα με το νέο πρωτόκολλο της περιόδου 2016-2018, ο αριθμός των νέων κενών θέσεων εργασίας ανά έτος δεν θα υπερβαίνει τον αριθμό των συνταξιοδοτήσεων της ίδιας περιόδου.

Αμφιλεγόμενο παραμένει το κατά πόσο η μετανάστευση έχει ενταθεί ή όχι στην πράξη όπως αναμενόταν έπειτα από τον εν λόγω νόμο διότι δεν υπάρχουν στατιστικά στοιχεία. Σε γενικές γραμμές, ωστόσο, είναι γνωστό ότι το ποσοστό διαρροής εγκεφάλων είναι υψηλό στο βόρειο τμήμα της Κύπρου (PGlobal 2014: 49), και, υπάρχουν ανεπίσημα στοιχεία που υποστηρίζουν ότι ιδιαίτερα οι ιατροί φεύγουν από τη χώρα ή αρνούνται να επιστρέψουν στο νησί αφού ολοκληρώσουν τις σπουδές τους στο εξωτερικό λόγω των χαμηλών αποδοχών και της υποβάθμισης των κοινωνικών παροχών. Σε κάθε περίπτωση, υπό τις τρέχουσες πολιτικοοικονομικές συνθήκες που επικρατούν στο βόρειο τμήμα της Κύπρου, είναι προφανές ότι η εν λόγω πολιτική δεν θα συμβάλει στην επίλυση του χρόνιου προβλήματος της ανεργίας των νέων, ιδίως σε σχέση με τους αποφοίτους πανεπιστημιακών ιδρυμάτων.

Παρατηρώντας τις πρόσφατες τάσεις στην τουρκοκυπριακή οικονομία, βλέπουμε ότι την τελευταία πενταετία, ο τομέας της παροχής υπηρεσιών, στον οποίον αναλογεί σχεδόν το

80% (έχοντας αυξηθεί από 74% που ήταν το 2005) του συνολικού ποσοστού απασχόλησης, αποτελεί τη βασική κινητήρια δύναμη της οικονομίας, ενώ η συνεισφορά του αγροτικού τομέα και του βιομηχανικού τομέα στο συνολικό ποσοστό απασχόλησης διαμορφώνεται περίπου στο 4 και 9% αντίστοιχα. Η πιο προφανής πτώση σημειώθηκε στον κατασκευαστικό τομέα, καθώς το μερίδιό του στη συνολική απασχόληση αφού κορυφώθηκε το 2008 αγγίζοντας το 11,5%, την τελευταία πενταετία μειώθηκε στο 7,5% περίπου. Αν και δεν έχουμε στη διάθεσή μας περαιτέρω ανάλυση των στοιχείων που να δείχνει τη συνεισφορά των επιμέρους τομέων στη συνολική απασχόληση, άλλα επίσημα στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι οι επιμέρους τομείς του λιανικού εμπορίου καθώς και του κλάδου των ξενοδοχείων και των χώρων εστίασης συνέβαλαν σταθερά στην ανάπτυξη της οικονομίας κατά την περίοδο αυτή. Αυτοί οι επιμέρους τομείς είναι πιθανό να συνεχίσουν να επεκτείνονται στο μέλλον δεδομένου ότι ο τουριστικός τομέας και ο τομέας της ανώτατης εκπαίδευσης, οι οποίοι συνδέονται στενά με τους εν λόγω επιμέρους τομείς, θεωρούνται δύο τομείς στρατηγικής σημασίας με τις μεγαλύτερες προοπτικές ανάπτυξης και, επομένως, επιδοτούνται από την τουρκική κυβέρνηση.

4. Προσπάθειες αντιμετώπισης της ανεργίας των νέων

4.1 Το νότιο τμήμα: η ατομικιστική αντίληψη ενός διαρθρωτικού προβλήματος

Το κράτος επιχείρησε να αντιμετωπίσει την ανεργία γενικότερα και την ανεργία των νέων ειδικότερα μόνο τα τελευταία χρόνια αφότου η αύξησή τους πάνω από το 10% και το 20% αντίστοιχα κατέστησε δυνατή την αναγνώρισή τους ως μείζονος προβλήματος. Ένας από τους πρωταρχικούς τρόπους προσέγγισης του προβλήματος ήταν τα μέτρα θετικής διάκρισης που παρείχαν κίνητρα στους εργοδότες να προσλάβουν ανέργους γενικότερα και ανέργους νεαρής ηλικίας ειδικότερα. Τα μέτρα αυτά αφορούσαν σε μεγάλο βαθμό δημόσιες επιδοτήσεις απασχόλησης στο πλαίσιο διαφόρων ειδικών προγραμμάτων, τα οποία ξεκίνησαν το 2012 και εντάθηκαν ως προς τη συχνότητα και το μέγεθός τους στο διάστημα 2013-2015. Η χρηματοδότηση των προγραμμάτων αυτών προήλθε ως επί το πλείστον από κονδύλια της ΕΕ ενώ τα προγράμματα απευθύνονταν κατά κανόνα σε συγκεκριμένες ομάδες ανέργων (σε μακροχρόνια ανέργους με πανεπιστημιακή μόρφωση που ανήκαν σε συγκεκριμένες ηλικιακές ομάδες, κ.λ.π.).

Μολονότι υπήρχαν ορισμένες διαφοροποιήσεις στους όρους των εν λόγω προγραμμάτων που αριθμούσαν τουλάχιστον τα 20, τα περισσότερα εξ αυτών επικεντρώνονταν στους νέους δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στους μακροχρόνια ανέργους και στους κατόχους πανεπιστημιακών τίτλων σπουδών. Παρότι ορισμένα από αυτά τα προγράμματα επικεντρώνονταν στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις θεωρώντας τις επιλέξιμους εργοδότες για την υποδοχή εργαζομένων με

δημόσια επιδότηση, οι μεγάλες επιχειρήσεις έλαβαν σημαντικό μέρος των χρημάτων. Η λογική πίσω από αυτήν την προσπάθεια ήταν οι άνεργοι νεαρής ηλικίας να αποκτήσουν εργασιακή εμπειρία και πιθανώς ορισμένοι από αυτούς να απασχοληθούν καταλλήλως στο τέλος των προγραμμάτων αυτών.

Ο αντίκτυπος, όμως, αυτών των προγραμμάτων υπήρξε στην καλύτερη των περιπτώσεων μικτός. Παρόλο που ο αριθμός των νέων που εργάζονταν ήταν μεγάλος, η απασχόλησή τους ήταν βραχυπρόθεσμη, με χαμηλές αποδοχές και περιορισμένες προοπτικές για «μόνιμη» απασχόληση στο μέλλον. Σε αντίθεση με το 2014, η σταθεροποίηση της ανεργίας που παρατηρήθηκε το 2015 οφειλόταν περισσότερο στη συρρίκνωση του ενεργού πληθυσμού μέσω της μετανάστευσης δεκάδων χιλιάδων Κυπρίων και μη που εγκατέλειψαν τη χώρα προς αναζήτηση καλύτερων ευκαιριών απασχόλησης στο εξωτερικό. Η ίδια η κυβέρνηση δεν περίμενε ότι τα εν λόγω προγράμματα θα έλυναν το πρόβλημα, ενώ έχει δηλώσει επανειλημμένως ότι ο μόνος τρόπος με τον οποίο θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί αποφασιστικά η ανεργία ήταν μέσω της επιστροφής στην οικονομική ανάπτυξη. Την ίδια στιγμή, όμως, ισχυριζόταν πράγματι ότι τα εν λόγω προγράμματα έδιναν σε πολλούς νέους τη δυνατότητα να αποκτήσουν κατάρτιση και εμπειρία και να ενισχύσουν τις προοπτικές απασχόλησής τους στο μέλλον.

Η ίδια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επενέβη άμεσα αναφορικά με το ζήτημα της ανεργίας των νέων οργανώνοντας μια σειρά από εργαστήρια στις κύριες πόλεις της Κύπρου σε μια προσπάθεια να βοηθήσει μερικές εκατοντάδες νέων που ήταν εγγραμμένοι στα μητρώα ανέργων να βελτιώσουν το

βιογραφικό τους και τις ψηφιακές τους δεξιότητες και να ενισχύσουν το επιχειρηματικό τους πνεύμα, καθώς και να τους ενθαρρύνει να ιδρύσουν νέες επιχειρήσεις.

Όλα αυτά τα μέτρα στηρίζονται ουσιαστικά σε μια ατομικιστική αντίληψη της ανεργίας, προσεγγίζοντας την ανεργία γενικότερα και την ανεργία των νέων ειδικότερα ως ένα πρόβλημα που ο κόσμος αντιμετωπίζει εξαιτίας μεμονωμένων χαρακτηριστικών του. Υπάρχει η αντίληψη ότι στην ουσία οι νέοι δεν έχουν επαρκείς δεξιότητες και εμπειρία και ότι αυτός είναι ο λόγος που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην αγορά εργασίας. Πρόκειται για μια διεθνή πρακτική η οποία πηγάζει από παρανοήσεις και προκαταλήψεις που αδυνατούν να αντιληφθούν τις ευρύτερες, διαχρονικές και κοινωνικές πτυχές του προβλήματος και να δώσουν την απαραίτητη προσοχή στα διορθωτικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι νέοι (MacDonald 2011, Martin 2012, Παναγιωτόπουλος 2013).

Αυτή η παραδοχή θα μπορούσε να αποτελέσει ένα πρώτο βήμα προς την αντιμετώπιση του προβλήματος. Εν τη απουσία, όμως, μιας αλλαγής πολιτικής που να παραμερίζει τη λιτότητα, εν τη απουσία οικονομικής ανάπτυξης και χωρίς μια ευρύτερη αναμόρφωση του επικρατούντος θεωρητικού λόγου, τα περιθώρια που απομένουν για την αντιμετώπιση της ανεργίας των νέων είναι εξαιρετικά στενά. Η διατήρηση των κοινωνικοοικονομικών δομών ως έχουν και η συνέχιση των χειρισμών στο επικρατούν πολιτικό πλαίσιο θα έχει ως αποτέλεσμα όσα μέτρα λαμβάνονται να καταστούν στην καλύτερη των περιπτώσεων εν μέρει επιτυχή, προσωρινά και κλείνοντας τη μια τρύπα (ανεργία των νέων) ανοίγοντας όμως,

παράλληλα μian άλλη (μισθοί φτώχειας για τους νέους).

4.2 Το βόρειο τμήμα: η πρόκληση της μείωσης του χάσματος μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα

Η πιο σημαντική και επιτυχημένη προσπάθεια αντιμετώπισης της ανεργίας των νέων είναι το πρόγραμμα του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης για τη στήριξη της απασχόλησης του ημεδαπού εργατικού δυναμικού στον ιδιωτικό τομέα, το οποίο τέθηκε σε εφαρμογή τον Δεκέμβριο του 2013. Το πρόγραμμα δεν αποσκοπεί μόνο στην προώθηση της απασχόλησης των νέων αλλά και άλλων ομάδων μειονεκτούντων ατόμων, όπως γυναικών και ατόμων με αναπηρία, καλύπτοντας τις εργοδοτικές εισφορές στα ταμεία κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας, οι οποίες διαμορφώνονται στο 11 και στο 4% αντίστοιχα, σε σχέση με τους νεοπροσληφθέντες για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Το διάστημα αυτό είναι 18 μήνες για το ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό και 24 μήνες για τους αποφοίτους πανεπιστημιακών ιδρυμάτων. Οι ασφαλιστικές εισφορές για τους αποφοίτους επαγγελματικών λυκείων ηλικίας 18 έως 30 ετών καλύπτονται από το κράτος για 36 μήνες, και για 24 μήνες στην περίπτωση που είναι άνω των 30 ετών. Οι γυναίκες λαμβάνουν το ποσό για 48 μήνες ανεξαρτήτως ηλικίας. Στο ίδιο πνεύμα, οι γυναίκες επιχειρηματίες που εισέρχονται στην αγορά εργασίας είτε ως αυτοαπασχολούμενες είτε ως εργοδότες εξαιρούνται από την καταβολή ασφαλιστικών εισφορών για 48 μήνες, ενώ και οι επιχειρηματίες νεαρής ηλικίας τυγχάνουν της ίδιας μεταχείρισης αλλά για 36 μήνες.

Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από επιχορηγήσεις, οι οποίες καταβάλλονται από

εργοδότες που απασχολούν μετανάστες (5% για κάθε αλλοδαπό εργαζόμενο). Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέχονται από το Υπουργείο, από τη στιγμή που συντάχθηκε το παρόν (μέσα Μαρτίου του 2016) 11.523 άτομα που αναζητούσαν εργασία έχουν βρει θέσεις απασχόλησης στο πλαίσιο του εν λόγω προγράμματος. Τα 4.509 από αυτά τα άτομα αποτελούσαν νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας και το 51% εξ αυτών ήταν γυναίκες.

Το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης έχει θεσπίσει ένα ακόμα έργο που έχει σχεδιαστεί ειδικά για την αντιμετώπιση της ανεργίας των νέων και το οποίο περιλαμβάνει 30% μισθολογική επιδότηση επί των καθαρών αποδοχών των νέων για διάστημα 18 μηνών. Όπως περιγράφεται στην ιστοσελίδα του Υπουργείου, το έργο αποσκοπεί στην προώθηση της εισόδου των νέων στην αγορά εργασίας, ώστε να διευκολυνθεί η προσαρμογή τους στον επαγγελματικό βίο, να τους παρασχεθεί βοήθεια για να αποκτήσουν εργασιακή εμπειρία και να τους δοθεί η ευκαιρία να δικτυωθούν. Οι ειδικές ομάδες-στόχοι αποτελούνται από τους αποφοίτους πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, τους αποφοίτους επαγγελματικών λυκείων καθώς και τους αποφοίτους τεχνικών σχολών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ηλικίας κάτω των 30 ετών. Προκειμένου όσοι αναζητούν εργασία να επωφεληθούν από το πρόγραμμα, θα πρέπει να προσληφθούν εντός ενός έτους από την ολοκλήρωση των σπουδών τους ή, στην περίπτωση των ανδρών, της στρατιωτικής τους θητείας. Σύμφωνα με τον πρώην υφυπουργό, το έργο αυτό ήταν λιγότερο επιτυχημένο από εκείνο που περιγράφηκε παραπάνω (Lisaniler 2016).

Η μερική απασχόληση των φοιτητών στηρίζεται επίσης στο πλαίσιο του ίδιου προγράμματος αλλά με μια μικρή διαφορά: Σε αυτή την περίπτωση, η επιδότηση είναι 25% ενώ παρέχεται και επιπρόσθετη στήριξη για την κοινωνική ασφάλιση.⁵

Μια ακόμη αξιοσημείωτη πρωτοβουλία σε αυτό το πλαίσιο είναι το έργο του Τουρκοκυπριακού Επιμελητηρίου Καταστηματαρχών και Βιοτεχνών. Το 2007, το Επιμελητήριο ξεκίνησε ένα τριετές πρόγραμμα πρακτικής κατάρτισης στον χώρο εργασίας για όσους είχαν ολοκληρώσει την εννεαετή υποχρεωτική εκπαίδευση αποβλέποντας στην παροχή επαγγελματικής κατάρτισης, ώστε να αντιμετωπιστεί η έλλειψη ειδικευμένου εργατικού δυναμικού και παράλληλα να εξυπηρετηθεί η μείωση του ποσοστού της ανεργίας των νέων. Το πρόγραμμα αποδείχθηκε επιτυχημένο, σύμφωνα με τον συντονιστή του Επιμελητηρίου, καθώς κατά το τέλος του 2015 350 φοιτητές ολοκλήρωσαν το πρόγραμμα και βρήκαν όλοι τους μια θέση εργασίας (Tulga 2015). Η επιτυχία του προγράμματος, όμως, επισκιάζεται από το γεγονός ότι η συντριπτική πλειονότητα των δικαιούχων δεν είναι πολίτες της ΤΔΒΚ και, επομένως, ενδέχεται να φύγουν από τη χώρα.

Τα επίσημα στατιστικά στοιχεία σχετικά με τον αριθμό των ατόμων που ωφελούνται από αυτά τα προγράμματα καθώς και τα νούμερα σχετικά με την πτωτική πορεία της ανεργίας και της ανεργίας των νέων τα τελευταία χρόνια δείχνουν ότι βραχυπρόθεσμα αυτά τα προγράμματα πέτυχαν θετικά αποτελέσματα. Προκειμένου, όμως, να εκτιμήσουμε τη μακροπρόθεσμη επιτυχία τους, θα πρέπει να

περιμένουμε έως τη βαθμιαία κατάργηση της κρατικής στήριξης.

5. Συστάσεις πολιτικής: Τόνωση των επενδύσεων με παράλληλη ενίσχυση της διαδικασίας συλλογικών διαπραγματεύσεων και του κανονιστικού πλαισίου
Και στις δύο πλευρές του νησιού αλλά με κυμαινόμενο βαθμό επιτυχίας, οι τέσσερις κλασικές συνταγές για την καταπολέμηση του προβλήματος της ανεργίας, δηλαδή α) οι ενεργητικές πολιτικές της αγοράς εργασίας, β) τα μέτρα απορρόθμισης και η προώθηση της ευελιξίας, γ) η εκπαιδευτική και επαγγελματική κατάρτιση και η περαιτέρω εκπαίδευση, και δ) οι δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις και η δημόσια απασχόληση έχουν δοκιμαστεί εν μέρει χωρίς να έχουν πετύχει εντυπωσιακά αποτελέσματα.

Στο νότιο τμήμα, η επέκταση των μέτρων υπέρ της ευελιξίας δεν θα είναι απλώς αναποτελεσματική για τη μείωση της ανεργίας αλλά είναι και βέβαιο ότι θα επιδεινώσει περαιτέρω την υφιστάμενη επισφάλεια στην αγορά εργασίας. Αυτό αποδεικνύεται από την περίπτωση του βόρειου τμήματος όπου η αγορά εργασίας ήταν ανέκαθεν ευέλικτη. Η αύξηση των ενεργητικών πολιτικών στην αγορά εργασίας εν τη απουσία ευρύτερων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων ίσως να μην οδηγήσει απευθείας στη μείωση της ανεργίας, αλλά θα έχει θετικό αντίκτυπο σταθεροποιώντας την αγορά εργασίας, επιβάλλοντας αρχές ισότητας και απαγόρευσης των διακρίσεων και βελτιώνοντας τις γενικότερες συνθήκες

⁵<http://csgb.gov.ct.tr/PROJELER/GENÇLERİN-İSTİHDAMININ-DESTEKLENMESİ-PROJESİ> (ημερομηνία πρόσβασης 20 Σεπτεμβρίου 2016).

απασχόλησης, διευκολύνοντας με αυτόν τον τρόπο εμμέσως την ενσωμάτωση των νέων.

Η ενίσχυση των διαδικασιών συλλογικής διαπραγμάτευσης, η βελτίωση του κανονιστικού πλαισίου και η εντατικοποίηση των ελέγχων προκειμένου να αποτραπούν οι παραβιάσεις του εργατικού δικαίου αναμένεται να έχουν θετικό αντίκτυπο καθώς με αυτόν τον τρόπο θα ελαττωθούν τα φαινόμενα αδικαιολόγητης προσωρινής και μερικής απασχόλησης, η αυθαιρεσία των εργοδοτών και οι επισφαλείς συνθήκες απασχόλησης, καθώς και η περιστασιακή εργασία που επηρεάζουν κυρίως τους νεότερους σε ηλικία εργαζομένους. Σε αυτό το πλαίσιο, η καθιέρωση συλλογικών διαπραγματεύσεων στον ιδιωτικό τομέα στο βόρειο τμήμα, οι οποίες αυτή τη στιγμή είναι σχεδόν ανύπαρκτες, θα μπορούσε να αποτελέσει τεράστια πρόοδο. Παρομοίως, η προτροπή για συμμετοχή σε συνδικαλιστικές οργανώσεις στον ιδιωτικό τομέα ενδέχεται να αυξήσει την εργασιακή ασφάλεια και να καταστήσει τον δημόσιο τομέα λιγότερο ελκυστικό στα μάτια των ειδικευμένων ατόμων που αναζητούν εργασία. Με τη σειρά του κάτι τέτοιο θα μπορούσε να πείσει τους ειδικευμένους εργαζομένους νεαρής ηλικίας να δεχτούν μια θέση εργασίας στον ιδιωτικό τομέα από το να περιμένουν για κάποια κενή θέση στον δημόσιο τομέα. Οι απαιτήσεις για συμμετοχή σε συνδικαλιστικές οργανώσεις στον ιδιωτικό τομέα έχουν ενταθεί τον τελευταίο καιρό, ενώ τον Απρίλιο του 2016 η οργάνωση της κοινωνίας των πολιτών *Bağimsizlik Yolu* (Δρόμος προς την Ανεξαρτησία) και το μικρότερο κόμμα που εκπροσωπείται στη βουλή με το όνομα *Toplumcu Demokrasi Partisi* (Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα) υπέβαλαν ένα σχέδιο νόμου στο κοινοβούλιο σύμφωνα με το οποίο η συμμετοχή σε συνδικαλιστικές

οργανώσεις θα ήταν υποχρεωτική σε χώρους εργασίας με περισσότερους από δέκα εργαζομένους. Μολονότι το σχέδιο νόμου καταψηφίστηκε, το ζήτημα είναι πιθανό να παραμείνει στην ημερήσια διάταξη.

Όσον αφορά την εκπαίδευση και την κατάρτιση, παρότι τα τελευταία χρόνια έχουν ληφθεί ορισμένα μέτρα με στόχο την ενίσχυση της επαγγελματικής κατάρτισης, υπάρχει περιθώριο βελτίωσης. Δεδομένου ότι συχνά η υπερ – εκπαίδευση μετατρέπεται σε μειονέκτημα για πολλούς νέους, η περαιτέρω ενίσχυση της επαγγελματικής πτυχής του εκπαιδευτικού συστήματος μέσω πιο επεξεργασμένων και ποικίλων προγραμμάτων που να απευθύνονται ιδίως στην ηλικιακή ομάδα 15-25 αναμένεται να ελαχιστοποιήσει τον κίνδυνο της ανεργίας για πολλούς νέους. Ωστόσο, κάτι τέτοιο θα πρέπει να αποτελέσει μέρος μιας πιο ολοκληρωμένης πολιτικής η οποία, αφενός, θα διαμορφώνεται μετά λόγου γνώσεως μέσω ενδελχούς μελέτης της οικονομίας και των τάσεων και των προοπτικών της και, αφετέρου, θα συνοδεύεται από μια ενεργητική πολιτική της αγοράς εργασίας και ένα κανονιστικό σύστημα που θα εξασφαλίζουν ότι οι δικαιούχοι της δημοσίως χρηματοδοτημένης επαγγελματικής κατάρτισης θα τοποθετούνται σε θέσεις εργασίας που να αξιοποιούν τις δεξιότητες και τα προσόντα που έχουν αποκτηθεί. Η ρύθμιση και ο έλεγχος αποκτούν ακόμα μεγαλύτερη σημασία αναφορικά με τα προγράμματα περαιτέρω κατάρτισης προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι αυτά εφαρμόζονται πράγματι στην πράξη και όχι μόνο στα χαρτιά όπως συμβαίνει ορισμένες φορές.

Τα έργα για τις δημόσιες και τις ιδιωτικές επενδύσεις και για τη δημόσια απασχόληση διαδραματίζουν αναμφίβολα τον

σημαντικότερο ρόλο τόσο ως προς την πρόληψη όσο και ως προς την καταπολέμηση της ανεργίας γενικότερα και της ανεργίας των νέων ειδικότερα. Εν μέσω, ωστόσο, ύφεσης ή αναμικτικής ανάπτυξης και στο πλαίσιο των προϋπολογισμών λιτότητας και της δημοσιονομικής εγκράτειας, ο εν λόγω ρόλος δεν πραγματώνεται σε κανέναν βαθμό. Το ζήτημα δεν είναι απλώς ότι τα χρήματα που είναι διαθέσιμα για αναπτυξιακές πρωτοβουλίες είναι περιορισμένα αλλά, επίσης, ότι η δημόσια απασχόληση έχει λίγο πολύ «απαγορευτεί» από την Τρόικα/Άγκυρα, τη στιγμή που οι κυβερνήσεις έχουν δηλώσει δημοσίως ότι αυτή η κατάσταση θα συνεχιστεί και στο μέλλον. Σημειώνεται ότι κάτι τέτοιο προβλέπεται τη στιγμή που επί του παρόντος υπάρχουν σημαντικές ελλείψεις προσωπικού σε βασικές δημόσιες υπηρεσίες. Συνεπώς είναι αναγκαίο να υπάρξει μια μεταστροφή ως προς το γενικό πλαίσιο πολιτικής τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο ΕΕ (ή στην Άγκυρα στην περίπτωση του βόρειου τμήματος) προκειμένου οι δυνατότητες που υπάρχουν σε αυτόν τον τομέα να γίνουν πραγματικότητα.

Είναι πιθανό να μπορούν και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις να διαδραματίσουν εποικοδομητικό ρόλο ως προς την καταπολέμηση της ανεργίας των νέων. Ο ρόλος αυτός πρέπει να στηριχθεί σε δύο άξονες: έναν εσωτερικό και οργανωτικό και έναν θεσμικό και πολιτικό. Ο πρώτος άξονας θα τους επιτρέψει να βελτιώσουν την τρέχουσα αδύναμη και προβληματική σχέση που έχουν με τους νέους ενώ ο δεύτερος άξονας θα θέσει ως προϋπόθεση την ενισχυμένη συμμετοχή τους στη χάραξη πολιτικών. Τα τελευταία χρόνια οι συνδικαλιστικές οργανώσεις στο νότιο τμήμα έχουν καταθέσει συγκεκριμένες προτάσεις στην κυβέρνηση σχετικά με την ανεργία

γενικότερα και την ανεργία των νέων ειδικότερα, αλλά οι περισσότερες από αυτές έχουν αγνοηθεί διότι συχνά έθεταν ως προϋπόθεση δαπάνες που το κράτος δεν ήταν διατεθειμένο ή/και ικανό να επωμιστεί. Σήμερα, ωστόσο, έπειτα από μια κάποια σταθεροποίηση της οικονομίας, ίσως η συγκυρία να είναι καλύτερη για να επανεξεταστούν ορισμένες από τις προτάσεις των συνδικαλιστικών οργανώσεων, όπως η αύξηση των κρατικών επιδοτήσεων προκειμένου οι νέοι άνεργοι υψηλού μορφωτικού επιπέδου να ασχοληθούν με την έρευνα, ρήτρες σε συμβάσεις δημοσίων έργων που να υποχρεώνουν την εκάστοτε εταιρεία να προσλάβει κάποιον αριθμό νέων ανέργων, η υποχρεωτική δημιουργία θέσεων εργασίας από κάθε εταιρεία που αξιοποιεί δημόσιους πόρους και ούτω καθεξής. Στο βόρειο τμήμα, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, οι οποίες είναι ευρέως οργανωμένες στον δημόσιο τομέα αλλά σχεδόν ανύπαρκτες στον ιδιωτικό τομέα, θα πρέπει να επιδεικνύουν περισσότερη υποστήριξη και να είναι πιο ενεργές αναφορικά με τις προσπάθειες για συμμετοχή σε συνδικαλιστικές οργανώσεις στον ιδιωτικό τομέα.

Μπορούν επίσης να αναγνωριστούν τρία επιπλέον ειδικά μέτρα για το βόρειο τμήμα. Η ανάκτηση του ελέγχου της ροής αλλοδαπών εργαζομένων ενδέχεται να καταστήσει εφικτή την αύξηση των μισθών σε ορισμένους τομείς ενθαρρύνοντας το ημεδαπό ημειδικευμένο εργατικό δυναμικό να επιστρέψει στην απασχόληση στον κλάδο της βιοτεχνίας. Δεύτερον, η προαγωγή των υπηρεσιών μέριμνας για τα παιδιά και τους ηλικιωμένους μπορεί να συμβάλει στην αντιμετώπιση του χάσματος μεταξύ των φύλων, το οποίο είναι από μόνο του σοβαρό, ενώ καθιστά τη συμμετοχή των νέων γυναικών στην αγορά εργασίας ευκολότερη. Τέλος, η προώθηση της

ανάπτυξης του ιδιωτικού τομέα προκειμένου να φτάσει σε τέτοιο επίπεδο ώστε να μπορεί να απορροφήσει τους νέους αποφοίτους με πανεπιστημιακούς τίτλους σπουδών δύναται να ενισχύσει τις ευκαιρίες απασχόλησης για τους νέους. Κάτι τέτοιο, όμως, απαιτεί πολιτική σταθερότητα και βεβαιότητα, οι οποίες μπορούν να επιτευχθούν μόνο μέσω της διευθέτησης του κυπριακού ζητήματος κατόπιν διαπραγμάτευσης, η οποία αναμένεται ευρέως να τονώσει την οικονομία ολόκληρου του νησιού.

Τέλος, όσον αφορά την καταπολέμηση της ανεργίας των νέων σε επίπεδο ΕΕ, πιο συγκεκριμένα μέτρα θα μπορούσαν να συνίστανται στην απλοποίηση των διαδικασιών και στην αύξηση της χρηματοδότησης των υφιστάμενων προγραμμάτων καθώς και στην παροχή της δυνατότητας για περισσότερη ευελιξία σε εθνικό επίπεδο για την προσαρμογή των προγραμμάτων στις συγκεκριμένες συνθήκες που επικρατούν και στις ανάγκες που υφίστανται στην κάθε χώρα. Τα εν λόγω προγράμματα θα μπορούσαν επίσης να επεκταθούν και να γίνουν πιο ουσιαστικά. Αντί να προσφέρεται μια βραχυπρόθεσμη και σχεδόν πλήρης δημόσια επιδότηση στους εργοδότες για μερικούς μήνες προκειμένου να προσλάβουν νέους με την ελπίδα ότι οι τελευταίοι θα αποκτήσουν την απαραίτητη εργασιακή εμπειρία και ότι οι εργοδότες θα αποφασίσουν να τους κρατήσουν έπειτα από τη λήξη του προγράμματος, θα μπορούσαν να δοκιμαστούν μέτρα πιο διαρθρωτικής φύσεως. Η καθιέρωση, παραδείγματος χάριν, ενός μόνιμου ή τουλάχιστον μακροπρόθεσμου σχεδίου μέσω του οποίου

όλοι οι εργοδότες που απασχολούν νέους θα μπορούσαν να λαμβάνουν μια μικρή επιδότηση, παρέχοντας με αυτόν τον τρόπο ένα μικρό αλλά μόνιμο κίνητρο στους εργοδότες να δίνουν προτεραιότητα σε εργαζομένους νεαρής ηλικίας. Αυτό θα μπορούσε, αφενός, να αντισταθμίσει την έλλειψη εμπειρίας των νέων ως προς την οπτική των εργοδοτών και να δώσει τη δυνατότητα στους εργαζομένους νεαρής ηλικίας να συναγωνιστούν με πιο ισότιμο τρόπο με πιο έμπειρα άτομα για θέσεις εργασίας, δίχως οι νέοι να ανήκουν σε ξεχωριστή κατηγορία (να απασχολούνται στο πλαίσιο ειδικών προγραμμάτων) και χωρίς να υπονομεύονται εμμέσως οι γενικοί όροι και οι συνθήκες απασχόλησης.

Ωστόσο, μολονότι οι παραπάνω προτάσεις συνιστούν μια μορφή βελτίωσης σε σύγκριση με την τρέχουσα κατάσταση, το πρόβλημα δεν είναι δυνατό να επιλυθεί εκ βάθρων εάν δεν υπάρξουν αλλαγές στο γενικό πλαίσιο πολιτικής που επικρατεί επί του παρόντος σε επίπεδο ΕΕ. Η ανεργία γενικότερα και η ανεργία των νέων ειδικότερα είναι σε τελική ανάλυση διαρθρωτικά προβλήματα, και η ολοκληρωμένη καταπολέμησή τους καθιστά αναγκαία την πολιτική βούληση για μετάβαση σε μια ευρύτερη κοινωνικοοικονομική αναδιάρθρωση. Κάτι τέτοιο προϋποθέτει να δοθεί προτεραιότητα στις κοινωνικές ανάγκες και όχι στις δυνάμεις της αγοράς, να τεθεί το χρηματοοικονομικό σύστημα υπό πολιτικό έλεγχο, να αναμορφωθεί το φορολογικό σύστημα και να υπάρξει ενεργή παρέμβαση στην οικονομία, ώστε να καταπολεμηθούν οι εισοδηματικές ανισότητες και οι διαφορές εξουσίας στην αγορά εργασίας.

Παραπομπές

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης] (2014) Ekim 2013-Eylül 2014 Faaliyet Raporu [Έκθεση Δράσης Οκτωβρίου 2013-Σεπτεμβρίου 2014]. Lefkoşa.
- Χριστοδούλου, Ντ. (2015) Η κρίση διώχνει τους νέους. *Ο Φιλελεύθερος*. 15/10/2015.
- DPÖ [Οργανισμός Κρατικού Σχεδιασμού] (διάφορα έτη) Hanehalkı İsgücü Anketi Sonuçları [Αποτελέσματα Ερευνών για το Εργατικό Δυναμικό των Νοικοκυριών]. Lefkoşa.
- DPÖ (2015b) Economic and Social Indicators 2014. Lefkoşa.
- Dietrich, H. (2012) *Youth Unemployment in Europe: Theoretical Considerations and Empirical Findings*. Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015) Ενδέκατη έκθεση για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 866/2004 του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, και την κατάσταση που συνεπάγεται η εφαρμογή του κατά την περίοδο από την 1η Ιανουαρίου έως την 31η Δεκεμβρίου 2014. Διατίθεται στη διεύθυνση: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/activity/tcc/elevanth_report_on_the_implementation_of_council_regulation_ec_8662004_en.pdf
- Gökçe U. (2016) Kaçak Öğrenci Sorunu Patlamaya Hazır Bombadır [Το πρόβλημα των μη καταγεγραμμένων [εργαζόμενων] φοιτητών μοιάζει με βόμβα έτοιμη να εκραγεί]. *Yenidüzen*. 28/3/2016.
- Gökçekuş, Ö., J. Henson, D. Nottebaum and A. Wanis-St.John (2012) Impediments to Trade Across the Green Line in Cyprus: Classic Barriers and Mistrust. *Journal of Peace Research* 49(6) 863–872.
- Gökçekuş, Ö., B. Kanol, B. Dolmacı, N. Ergün, S. Anıl, and D. Kanol (2016) Görüşme Süreci ve Federal Kıbrıs'ta Kıbrıs Türk Ekonomisi: Nihai rapor özeti [Η διαδικασία των διαπραγματεύσεων και η τουρκοκυπριακή οικονομία στην Ομοσπονδιακή Κύπρο: Τελική συνοπτική έκθεση]. Τουρκοκυπριακό Εμπορικό Επιμελητήριο. Lefkoşa.
- Χαννή, Γ. (2016) Δεύτεροι στην «παραγωγή» πτυχιούχων. *Stockwatch*. 28/4/2016. Διατίθεται στη διεύθυνση: http://www.stockwatch.com.cy/nqcontent.cfm?a_name=news_view&ann_id=252494
- ΙΝΕΚ-ΠΕΟ (2015) Έκθεση για την οικονομία και την απασχόληση.
- Ιοαννου, G. (2014) Employment in Crisis: Cyprus 2010-2013. *The Cyprus Review*. Vol 26 (1) 107-126.
- Ιοαννου, G. (2015) Labor Force Fragmentation in Contemporary Cyprus, *WorkingUSA*. Vol 18 (4).
- Ιοαννου, G. and S. Sonan (2014) 'Trade Unions in Cyprus: History and Environment of Division, Common Challenges Ahead'. *Country Trade Union Reports*. Friedrich Ebert Stiftung.
- ΚΚΤΚ Merkez Bankası [Κεντρική Τράπεζα της ΤΔΒΚ] (2016) 2015 Dördüncü Çeyrek [Τέταρτο τρίμηνο του 2015], *Üç Aylık Bülten [Τριμηνιαίο Δελτίο]*. Διατίθεται στη διεύθυνση: <http://www.mb.gov.ct.tr/sites/default/files/yayinlar/bulten/2015%20Q4%20B%C3%BClten.pdf>
- Lisaniler, İ. (2016) Interview with Sertac Sonan. Nicosia.
- MacDonald R. (2011) Youth Transitions, Unemployment and Underemployment. *Journal of Sociology* 47(4) 427-444.
- Martin P.M. (2012) *The European Union Tackling Youth Unemployment in Times of Crisis*. Friedrich-Ebert-Stiftung.

- Mullen F., A. Apostolides and M. Besim (2014) The Cyprus Peace Dividend Revisited: A Productivity and Sectoral Approach. PRIO.
- Παναγιωτόπουλος, Ν. (2013) Η βία της ανεργίας. Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Pastore F. (2012) Youth Unemployment in Italy at the Time of the New Great Depression. Friedrich-Ebert-Stiftung.
- PGlobal (2014) KKTC İşgücü Piyasasının Etkinliğini Tespit Çalışması [Μελέτης της αποδοτικότητας της αγοράς εργασίας της ΤΔΒΚ]. Ankara.
- Κυπριακή Δημοκρατία (2015) Στατιστικά Στοιχεία για την Εκπαίδευση 2012/3.
- Sanchez, F.R. (2012) Youth Unemployment in Spain: Situation and Policy Recommendations. Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Sonan, S. (2014) In the Grip of Political Clientelism: The Post-1974 Turkish Cypriot Politics and the Politico-Economic Foundations of Pro-Taksim Consensus. PhD Thesis. University of Duisburg-Essen.
- Soumeli, E. (2014b) Cyprus: Changes to Wage-setting Mechanisms in the Context of the Crisis and the EU's New Economic Governance Regime
<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn1402049s/cy1402049q.htm>
- TC Ekonomi Bakanlığı (2016) Türkiye-KKTC Dış Ticaret Hacı [Όγκος των εξωτερικών συναλλαγών μεταξύ Τουρκίας και ΤΔΒΚ]. Διατίθεται στη διεύθυνση:
https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/htmlViewer.jspx?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-160437&parentPage=ihracat&_afLoop=136479159152151&_afWindowMode=0&_afWindowId=null!%40%40%3F_afrWindowId%3Dnull%26_afrLoop%3D136479159152151%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-160437%26parentPage%3Dihracat%26_afrWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D18wpqyke4n_158
- Tokay, E. (2015) Akansoy: İş Kazalarında Mazeret Olamaz [Akansoy: Δεν υπάρχει καμία δικαιολογία για τα ατυχήματα στον χώρο εργασίας]. *Kıbrıs*. 7 Νοεμβρίου 2015.
- Τριμικλινιώτης, Ν. (2004) *Ανεργία, Υποαπασχόληση και Ετεροαπασχόληση: Μια Έρευνα για την Εργασιακή Αβεβαιότητα και Ανασφάλεια των Νέων στην Κύπρο*, Λευκωσία, Ινστιτούτο Εργασίας Κύπρου, ΙΝΕΚ-ΠΕΟ.
- Tulga, H. (2015) Interview with Sertac Sonan. Nicosia.
- Türkiye Cumhuriyeti Yardım Heyeti Başkanlığı [Συμβούλιο χρηματοδοτικής ενίσχυσης της Δημοκρατίας της Τουρκίας] (2015) 2014 KKTC Ekonomik Durum Raporu [Έκθεση οικονομικής κατάστασης της ΤΔΒΚ 2014].
- US State Department (2016) Trafficking in Persons Report. Διατίθεται στη διεύθυνση:
<http://www.state.gov/documents/organization/258876.pdf>
- World Bank (2014) Turkish Cypriot Community: A Macroeconomic Monitoring Note, 18 Μαρτίου 2014. Διατίθεται στη διεύθυνση: <http://www.eucoordination.org/english/library.html>
- YAGA [Τουρκοκυπριακός οργανισμός ανάπτυξης των επενδύσεων] (2008) Doing Business Report: Northern Cyprus, Preliminary Results and Findings Using the World Bank Doing Business Methodology. Oxford Investment Research.

Σχετικά με τους συγγραφείς

Ο **Γρηγόρης Ιωάννου** είναι κοινωνιολόγος και διδάσκει μαθήματα με αντικείμενο τις κοινωνικές επιστήμες, τον πολιτισμό και την επικοινωνία στο Πανεπιστήμιο Φρέντερικ (Frederick University) και στο Πανεπιστήμιο Κύπρου. Σπούδασε διεθνή ιστορία σε προπτυχιακό επίπεδο και πολιτική κοινωνιολογία σε μεταπτυχιακό επίπεδο στο London School of Economics and Political Science και το 2011 έλαβε το διδακτορικό του στην κοινωνιολογία από το Πανεπιστήμιο του Warwick. Έχει ασχοληθεί με την έρευνα στα πεδία της προφορικής και κοινωνικής ιστορίας, της απασχόλησης, της μετανάστευσης και των κοινωνικών κινημάτων, της ψηφιακής δημόσιας σφαίρας και της πλαisiώσης των μέσων ενημέρωσης. Έχει πραγματοποιήσει δημοσιεύσεις σε διεθνή περιοδικά, όπως στα «Mobilization: an international quarterly», «WorkingUSA: the journal of labor and society», «Mediterranean Politics» «Capital and Class», «Bulgarian Ethnology» και «The Cyprus Review», και έχει συνεισφέρει κεφάλαια σε αρκετούς συλλογικούς τόμους. Είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινωνιολογικής Εταιρείας (European Sociological Association [ESA]) και ιδρυτικό μέλος του Κυπριακού Συνδέσμου Πολιτικής Επιστήμης (ΚΥΣΥΠΕ). Στα πρόσφατα άρθρα του συζητά ζητήματα σχετικά με την απασχόληση στο πλαίσιο της κρίσης, τον ρόλο του συνδικαλισμού στην αγορά εργασίας και της σχέσης του με το πολιτικό σύστημα, τα κοινωνικά κινήματα και την πλαisiώση των μέσων ενημέρωσης, την πολιτική της κρίσης, τον αστικό ακτιβισμό και τη σημειωτική του χώρου.

Ο **Sertac Sonan** είναι πολιτικός επιστήμονας και διδάσκει διάφορα μαθήματα με αντικείμενο τις πολιτικές επιστήμες στο Cyprus International University. Σπούδασε οικονομικά σε προπτυχιακό επίπεδο στο πανεπιστήμιο Hacettepe University (Άγκυρα), διεθνείς σχέσεις σε μεταπτυχιακό επίπεδο στο Eastern Mediterranean University στην Αμμόχωστο και το 2014 έλαβε το διδακτορικό του στις πολιτικές επιστήμες από το Πανεπιστήμιο Duisburg-Essen. Έχει ασχοληθεί με την έρευνα στα πεδία των πολιτικών πελατειακών σχέσεων, της πολιτικής διαφθοράς, της κυπριακής διένεξης, καθώς και της τουρκοκυπριακής πολιτικής και οικονομίας. Έχει πραγματοποιήσει δημοσιεύσεις σε διεθνή περιοδικά όπως στα «Südosteuropa Mitteilungen», «Journal of Economic Policy Reform» και «Mediterranean Politics». Συνεισφέρει στο μηνιαίο ενημερωτικό δελτίο του ιδρύματος Friedrich-Ebert-Stiftung στην Κύπρο και είναι ιδρυτικό μέλος και μέλος του εκτελεστικού συμβουλίου του Κυπριακού Ακαδημαϊκού Διαλόγου (Cyprus Academic Dialogue, [CAD]), μιας δικαιοδικής οργάνωσης της κοινωνίας των πολιτών. Από τον Ιούνιο του 2015 είναι μέλος της τεχνικής επιτροπής για την ισότητα των φύλων, η οποία συστάθηκε από τους δύο ηγέτες στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων επανένωσης της Κύπρου.

Εντύπωμα

Friedrich-Ebert-Stiftung | Division for International Dialogue
Hiroshimastr. 28 | 10785 Berlin | Germany

Αυτό το κείμενο μεταφράστηκε από το αγγλικό πρωτότυπο από:
Μαρία Χουβαρδά Λουκά και Γρηγόρης Ιωάννου

Υπεύθυνος:
Jörg Bergstermann, Συντονιστής συνδικαλιστικών προγραμμάτων
στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική
Τηλέφωνο: +49-30-269-35-7744 | Φαξ: +49-30-269-35-9250
<http://www.fes.de/international/moe>
Για παραγγελία της έκδοσης:
info.moe@fes.de

Δεν επιτρέπεται η χρήση του συνόλου των μέσων επικοινωνίας που δημοσιεύονται από το ίδρυμα Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) για εμπορικούς σκοπούς χωρίς την έγγραφη συγκατάθεση του ιδρύματος FES.

Οι απόψεις που εκφράζονται στην παρούσα δημοσίευση δεν αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του ιδρύματος Friedrich-Ebert-Stiftung.